12.A

2026. október 9.

TK 11. 49–59.,
93–100.

1896

Városfejlődés a dualizmus korában. Társadalom, politika, I. világháború

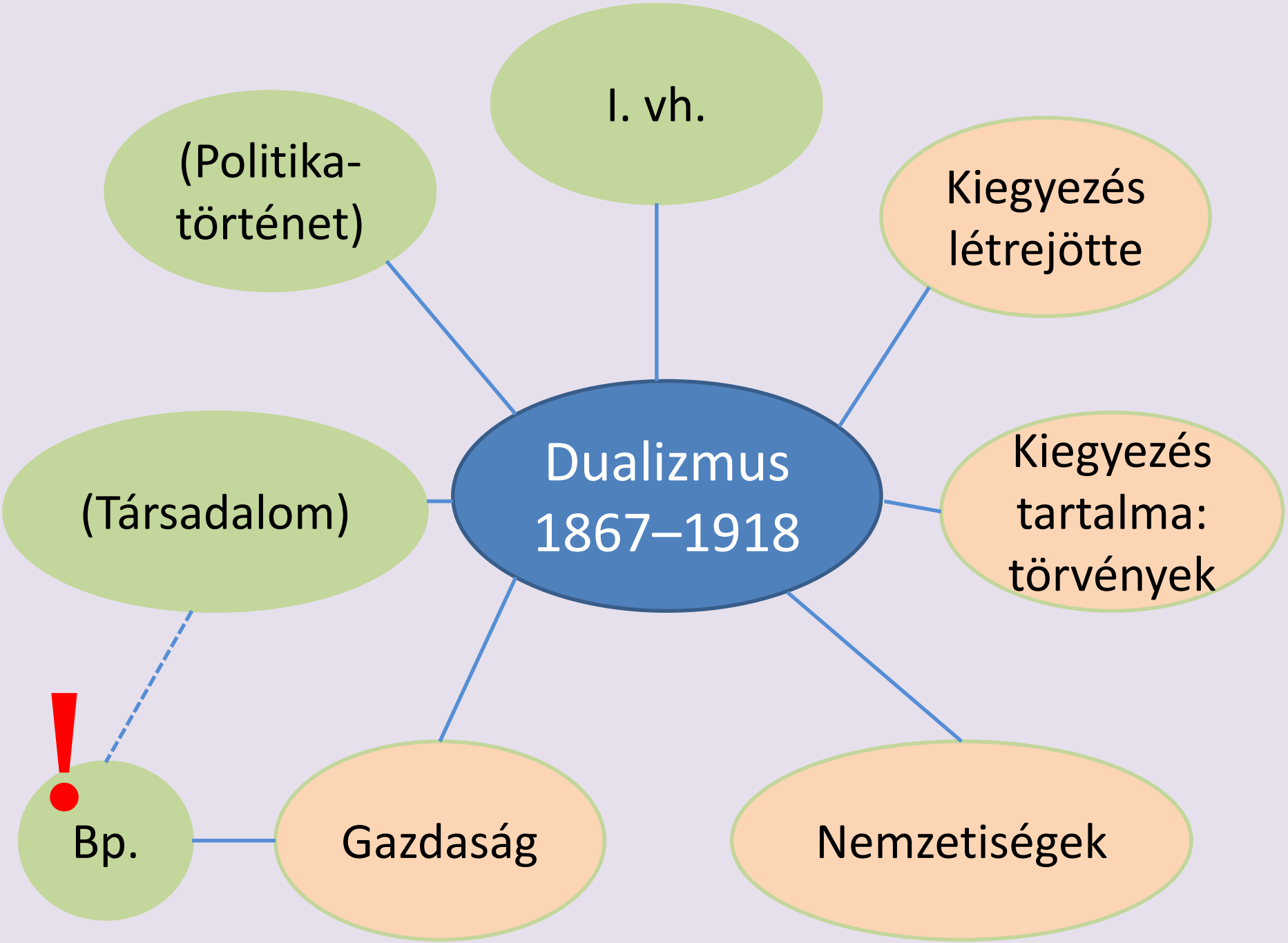
I. vh.
(Politika-történet)
Kiegyezés létrejötte
Dualizmus 1867–1918
(Társadalom)
Kiegyezés tartalma: törvények
!
Bp.
Gazdaság
Nemzetiségek

1. Városfejlődés a dualizmus-kori Magyarországon

a) Budapest

- 1873 – **?**
- mai eklektikus (– **?**) arculata ekkor alakul ki
  (1944/45: részben elpusztul)
- lakossága (↑↑) 1910-ben: 880 ezer + Csepel, Újpest…
  - └ ebből 23 % izraelita
  - └ hol? – TK 64/9.

  asszimiláció
- 10 kerület
  1950: Újpest = IV. ker.
  ∑ 22 ker. (Nagy-Bp.)
  1994: a XXIII. ker. (Soroksár) kiválik a XX. ker.-ből
- rakpart, kövezett úthálózat hidak – sorrend**?**

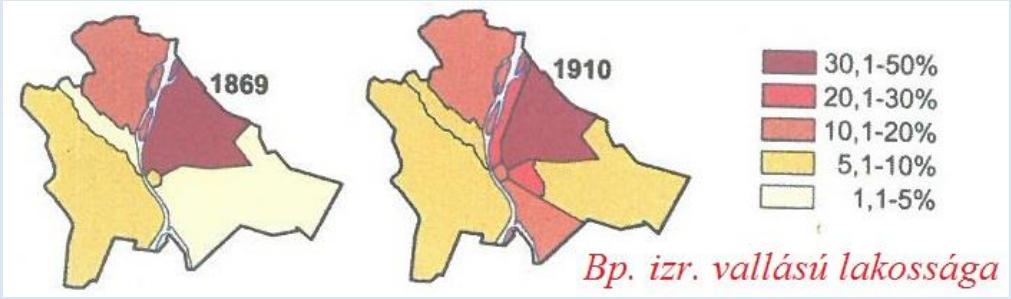

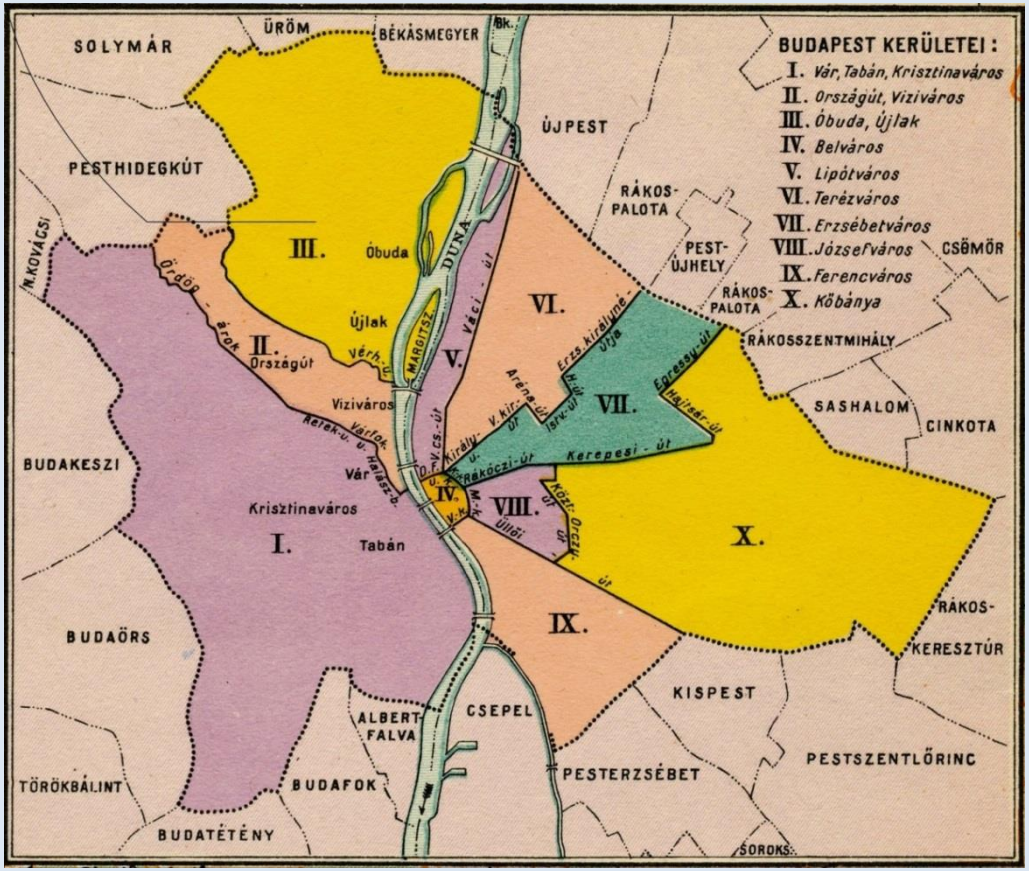

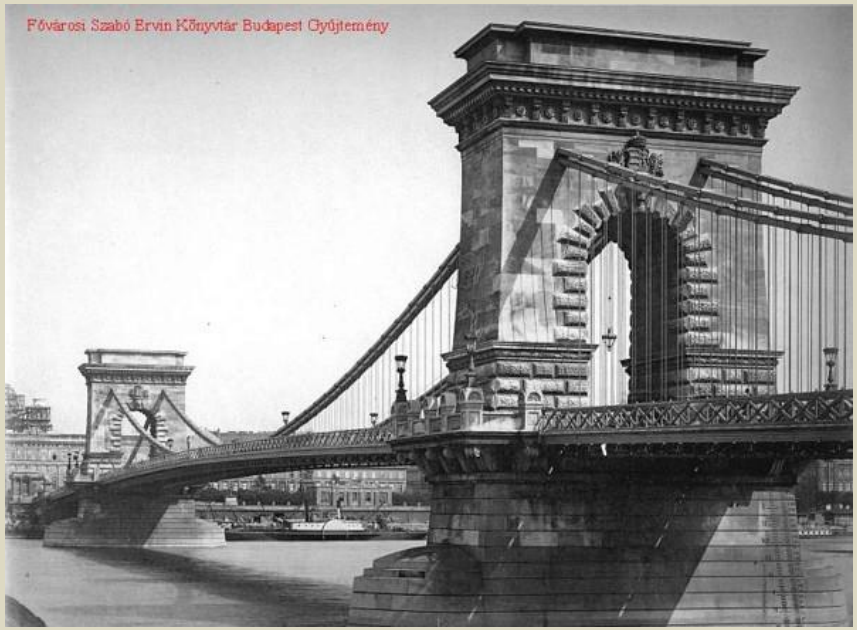

1849

1876

1896 (Ferenc József)

1903

1937 (Horthy Miklós)

?

1950 (Sztálin)

1995 (Lágymányosi)

\+ Kossuth híd (1946–1960)

Megyeri híd (2008)

(Déli) összekötő vasúti híd (1877)

Újpesti vasúti híd (1896)

– 1887: villamos – **?**
első: Nyugati-Király utca
↓
keskeny nyomtávú

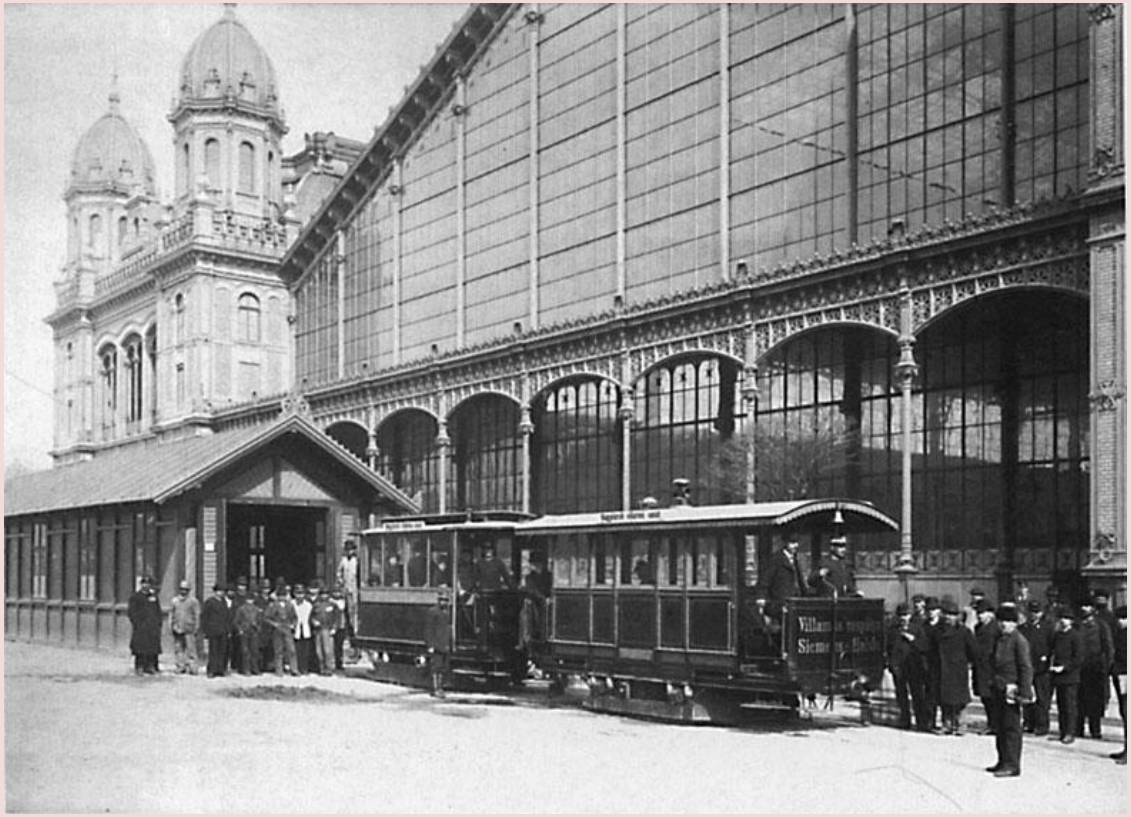

– **1896**: **?**
Milenniumi Földalatti
Vasút
Milenniumi Emlékmű
Vajdahunyad vára
FJ híd,
Parlament
Ip.műv. Múz.

– BÁRCZY István polgármester (1906–1919) ⟶
iskolaépítési program, Fővárosi Képtár,
a Zeneakadémia új épülete, az Állatkert
átépítése, Erkel Színház

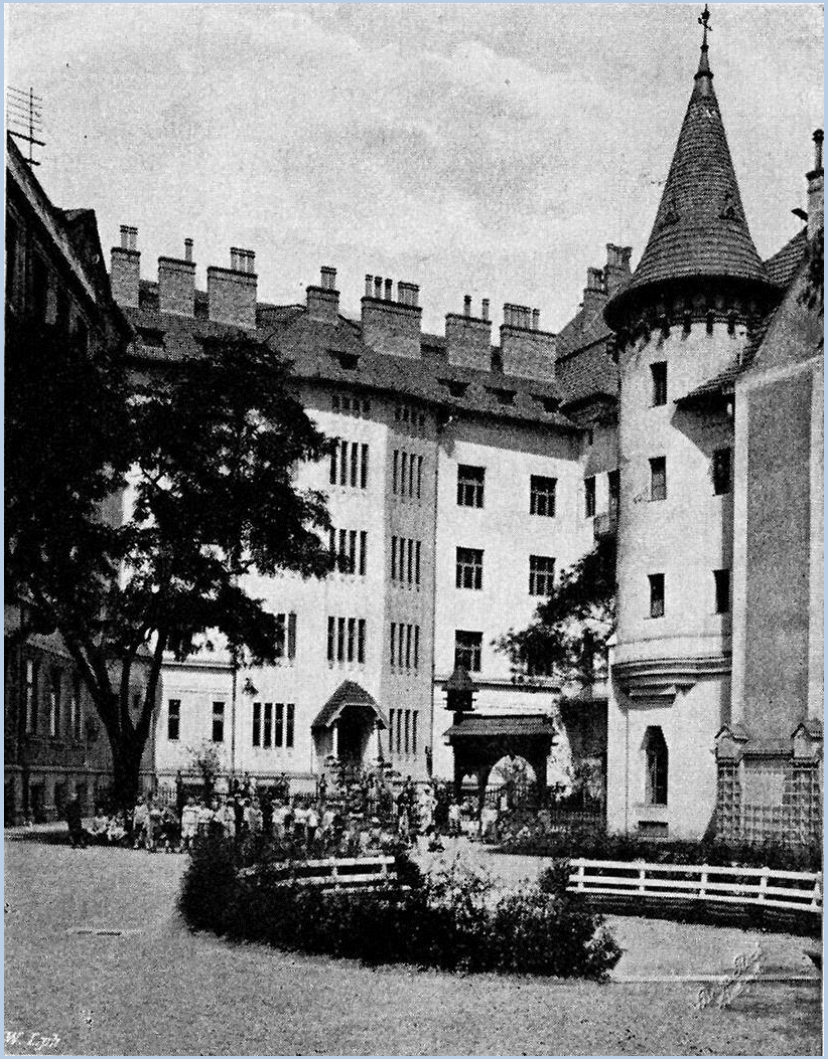

Mária Terézia téri elemi iskola (épül: 1909–1911)

– Bp.-központú vasúthálózat
– országos erőforrások Bp.-re koncentrálva (cél: Bécs utolérése)

b) vidéki nagyvárosok – szintén fejlődnek

- historizmus
- szecesszió – **?** ANTONI GAUDÍ, LECHNER ÖDÖN, KÓS KÁROLY

  BAUMHORN LIPÓT → szegedi Új zsinagóga (1900–1902)

- egyetemek
  1. Nagyszombat → Buda → Pest
  2. Kolozsvár (1872) → ?
  3. Pozsony (1912) → ?
  4. Debrecen (1914)

MÉRLEG (1914)
– Mo. közepesen fejlett agrár-ipari ország
– legnagyobb gazdasági felfutás

szecesszió

Zebegény, r. kat. templom
(KÓS KÁROLY, 1908–1909)

?

Marosvásárhely, Kultúrpalota
(KOMOR MARCELL, JAKAB DEZSŐ, 1910–13)

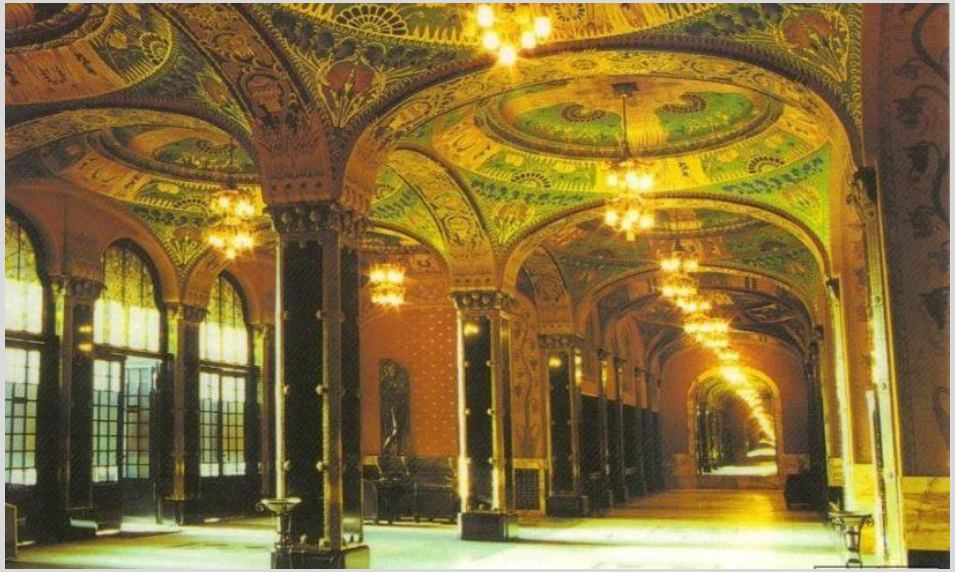

Hódolat Hungáriának

(különböző korok képviselői hódolnak)

KÖRÖSFŐI KRIESCH ALADÁR tervei alapján készítette RÓTH MIKSA műhelye

2. MO. TÁRSADALMA A DUALIZMUS KORÁBAN

1848. ápr. 11. – társadalmi következmények?

jobbágyfelszab., Ø úriszék, Ø úrbéri terhek, közteherviselés, tv előtti =, Ø tized, Ø ősiség, jobbágyok birtokbírhatási joga ...

Σ polgári átalakulás, nemesség elvileg megszűnik

feudális előjogok tovább élnek ⟶ viselkedésrendiség (utórendiség)

– úr / nem úr

– név- és címmánia

– ez mikor szűnik meg?

rendi-feudális és polágri társadalom egymás mellett élése

– mágnások ~ nagybirtosok / nagypolgárság
  ┌ országos pozíciók: miniszter, főispán (min.elnökök többsége)
  ↓
  „csendes társ” – politikai szerepváll. Ø

pl. zsidó nagytőkések: WEISS MANFRÉD, GANZ ÁBRAHÁM

bankárok: KORNFELD ZSIGMOND

– „úri” középosztály ~ dzsentrik
– kispolgárság
– parasztság: a társadalom 60–65%-a

meddig? ⟶ Mo.-on a nagybirtokrendszer túlsúlya érvényesül 1945-ig

– munkásság

1890: MSZDP ([1919] –1948)
└ ? └ ? └ ?

sztrájk,
tömegtüntetés
cél: jobb élet-
körülmények,
választójog

Tömegszállások Bp.-en (újságrajzok, 1900’)

3. TISZA ISTVÁN (1861–1918. okt. 31.)

– apja TISZA KÁLMÁN min.eln.

– ∞ unokatestve, TISZA ILONA → két gyerek

– rajongás és gyűlölet övezi

– küldetéstudat, céltudatosság

↓

– o-m dualista rendszer fenntartása

↓

No. a biztosíték → németbarát

– liberális-konzervatív konszenzus

parlamentarizmus, alkotmányosság

arisztokrácia/dzsentrik vezető szerepe

korlátozott szavazati jog

↔ ADY E.: „*a geszti bolond*”

↔ KÁROLYI MIHÁLY (demokratikus politizálás: vál.jog, földreform)

Egyetemi tanulmányai alatt (Oxford)

ezek révén maradhat csak fenn a magyar szupremácia a nemzeti kisebbségekkel szemben

Az 1910-es években

(BENCZÚR GYULA képe, 1915, MNM)

– kétszer miniszterelnök, (1903–05, 1913–17), házelnök (1912–13)

4. Mo. az I. világháborúban

- 1914. jún. 28. után: *„A mostani Balkán helyzete mellett kisebb gondom is nagyobb volna annál, hogy alkalmas casus bellit találjak. Ha egyszer eljön a rajtaütés ideje, a legkülönbözőbb kérdésekből lehet a háborút felgöngyölíteni.”* – **?**
- miután No. támogatásáról biztosítja az OMM-t,
  Tisza minden energiáját mozgósítja a győzelem érdekében
- kezdetben nagy lelkesedés fogadja a háború kitörését
- magyar katonák az I. vh. frontjain – **?**
  – szerb front (1914–15)
    balkáni halálmars, Asinara
  – keleti front
  – olasz front
    Isonzó-menti hegyoldalak,
    Doberdo, →
    caporettói áttörés (1917)
- Σ 600 ezer †, 1,5 M sebesült (Nagy-Mo.)

Doberdói tájkép csata után

- belpolitika

  ┌ rögtönítélő bíráskodás

  – 1914: cenzúra, statárium – **?**, internálás – **?**

  pl. szerbek, románok stb. táborokba telepítése

  (szabadságjogok korlátozása)

  – 1916 → háborús gazdaság: haditermelés

  infláció, bérek visszaesése

  ellátási hiány → jegyrendszer

  (hogy az állam biztosítsa az alapvető cikkekkel való ellátást)

  – munkaerőhiány → nők munkába állása

  – háborúell. közhangulat

  vezéralak: KÁROLYI MIHÁLY

  – TISZA 1918. okt. 17-i a Parlamentben: *„Tisztelt ház! Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő ur tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük.”*

Bp., Szent Anna-templom (Batthyány tér)

- 1918. okt. 31.:

  – őszirózsás forradalom

  – Herminamező, Roheim-villa: TISZA I. merénylet áldozata lesz

TISZA szobra: Zala György és Orbán Antal tervei alapján, 1934 – sorsa?

1945-ben lerombolják

újraállítása: Elek István szobrász, 2014. június

Összegezve:

a dualizmus válságba jutott / juttatták

(?): alakítható / fejleszthető volt-e a rendszer szervezete

1. tőkés gazdaság fejlődése
   ↔ pol. élet: régi, feudális erők
   (képviselőház – főrendiház ┘)
2. korlátozott parlamentarizmus
   ↔ abszolutisztikus felségjogok
   (hadsereg irányítása, előszentesítési jog)
3. korlátozott magyar szuverenitás
   (az OMM-n belül)
4. nemzetiségek (értelmiségük erősödik)
5. nemzetközi feszültség, I. vh.